

respect for the genre «manual for divination» literal combinatorial technique of divination; Italian writer novel «The Castle of crossed destinies» has a linear composition and manipulation of solitaire card appear only in semantic filling work (inside), but not in the formal manifestation.

Keywords: solitaire, combinatorics, mimesis, diegesis, form semantization, ergodic reception

Стаття надійшла до редакції 05.10.2015 р.

УДК 821.161.2-1. 49

Тетяна Роспопа

Тарас Шевченко в критичній рецепції М. Плевака

У статті проаналізовано публіцистичні та літературознавчі статті праці М. Плевака, присвячені творчості Т. Шевченка, виокремлено основні питання, що входили до сфери його дослідницьких інтересів у цій галузі. М. Плевако протягом 20 років ХХ століття розглядав постать Тараса Шевченка як титана української літератури, що не тільки зробив потужний внесок у літературу, а й став світочем українського духу. Представлені праці М. Плевака повнюють прогалини у бібліографуванні матеріалів про життя і творчість Т. Шевченка.

Ключові слова: шевченкознавство, українське літературознавство, бібліографія.

У 20-х роках у шевченкознавстві окреслюються такі основні дослідницькі лінії: визначення методологічних засад і теоретико-понятійного апарату відповідних студій (І. Айзеншток, В. Коряк, М. Плевако та ін.), вивчення біографії поета (І. Айзеншток, Д. Багалій та ін.), аналіз поетичної мови Шевченка з погляду її стилістичних властивостей (О. Синявський, М. Сулима та ін.).

Аналізуючи етапи розвитку шевченкознавства, Віктор Петров відзначав значні зміни в 20-30-х рр. ХХ ст., адже у цей час відбувся «перехід від культової концепції Шевченка до наукової, вивчення Шевченка тільки дуже повільно і з великим ваганням поборювало традиції народницького культу Шевченка й набуло літературного характеру» [4, с. 63]. Діяльність О. Дорошкевича, С. Єфремова, М. Зерова, М. Могилянського, О. Новицького, П. Филиповича та інших утвердила шевченкознавство як провідну галузь академічної гуманітаристики. Праці фундаторів наукового шевченкознавства 1920 р., у яких Т. Шевченко трактувався без фальсифікацій, стали основою наукового шевченкознавства. Зроблене ними у цій галузі

вважає сьогодні і кількістю, і широтою охоплення аналізованих явищ, і глибиною проникнення в мистецький феномен, яким є Т. Шевченко. У цьому контексті ми говоримо про М. Плевака і його внесок у шевченкознавство 20-х рр. ХХ ст.

Метою статті є виокремлення й аналіз основних питань, що входили до сфери дослідницьких інтересів М. Плевака в галузі шевченкознавства.

Тогочасний шевченкознавчий дискурс репрезентують багато в чому відмінні загальнонауковим підходом та ідеологічним підґрунтям такі вчені, як М. Сумцов, Д. Багалій, І. Айзеншток, В. Коряк, А. Машкін, М. Плевака, М. Сулима, О. Синявський, О. Білецький, І. Пільгук, І. Балака, С. Крижанівський, С. Шаховський та ін. Усвідомлення необхідності науково-теоретичного окреслення шевченкознавства як окремого дослідницького напрямку стимулювало природний інтерес фахівців, насамперед літературознавців і мовознавців, до питань, пов'язаних із визначенням об'єкту, предмета та завдань вивчення Шевченкової художньої спадщини, обґрунтування методологічних засад та визначення пошукової спрямованості конкретних досліджень. У цьому зв'язку не можна залишити поза увагою праці І. Айзенштока «Шевченкознавство – сучасна проблема. До тексту Шевченкових творів» (Харків, 1922), А. Машкіна «Шевченкознавство як наука» (Вісті, 1922, 11 березня), М. Сумцова «Теми для студій над Т. Шевченком» (Харків, 1922). В останній подано 150 тем із бібліографією, які намітили тематичні орієнтири дослідження життя і творчості Шевченка, що зберігають свою значущість і до сьогодні.

Сучасні літературознавці, оглядаючи розвиток шевченкознавства в ХХ ст., суголосні в думці, що «його найцікавішим і найпродуктивнішим періодом були 1920-ті роки» [2, с. 335]. Саме у цей час шевченкознавство набуло організованого характеру та досягло чималих успіхів як провідна галузь українського наукового літературознавства. Це був час, який Г. Костюк назвав періодом «багатим на наукові літературознавчі факти», періодом «великих і глибоких задумів, шукань, частих невдач і безсумнівних досягнень», періодом, «виповненим вщерть науковою самопосвятою й трагічною біографією цілої славної когорти творців українського наукового літературознавства» [2, с. 185]. С. Павличко у своєму підручнику «Теорія літератури» зазначила, що «рецепція Шевченка в українській літературі завжди була чимось ширшим за просто рецепцію найвидатнішого класичного автора. Вона традиційно більше говорить

про реципієнта, будучи тим дзеркалом, у якому найясніше розкривається його власне обличчя» [3, с. 157].

Творча постать М. Плевака, письменника, літературознавця та літературного критика, перекладача, публіциста, була помітною у літературному житті 20-х років ХХ ст., багатому на здобутки і звершення. Вченого зараховують до представників академічного літературознавства, відзначають його наукову проникливість і ерудицію, глибину і вивіреність думки, характеризують як «людину з тонким естетичним смаком, прекрасного знавця літератури» [1, с. 46]. На жаль, сьогодні його літературознавчі праці, розпорошені по важкодоступних друкованих джерелах або збережені лише у рукописних чорнових варіантах, залишаються мало відомими широкому загалу, а його наукова спадщина не вивчена і не прокоментована.

Микола Плевако був близьким до фундаторів науки про Т. Шевченка: С. Єфремова, О. Дорошкевича, П. Филиповича, М. Могилянського, І. Айзенштока. Їх поєднувала тісна співпраця, приятельські стосунки, вболівання за долю української літератури. Засвідчує співпрацю широке листування, яке дає можливість простежити формування і літературознавчих поглядів, і пріоритетних методологій досліджень.

У літопис 20-30-х років минулого століття М. Плевако вписав своє ім'я як історик літератури і літературознавець, бібліограф, педагог, професор Харківського ІНО, дійсний член Інституту літературознавства імені Тараса Шевченка, науковий співробітник ВУАН, автор понад ста наукових праць – статей, передмов, підручників тощо.

Прізвище М. Плевака мало що говорить сучасному читачеві. Та й старше покоління знає про нього небагато. Воно на десятиліття було викреслене з науки і літератури. Лише у тих випадках, коли справа торкалася історії бібліографії чи бібліографічної Шевченкіани, коли йшлося про Кабінет бібліографії Інституту Тараса Шевченка, допускалася згадка про те, що цей підрозділ очолював М. Плевако. Однак збереглися книги, статті та інші праці вченого, опубліковані протягом 1910–1931 років. Сьогодні бібліографічні праці вченого не тільки називаються, а й розглядаються з точки зору їх новаторства, професійної майстерності, наукової вагомості.

Перші невеличкі згадки про Миколу Антоновича, переважно анонімні, з'являються в енциклопедіях, довідниках. У «Шевченківському словнику» його, мабуть, вперше названо

«українським радянським літературознавцем бібліографом» [1, с. 46]. Увага до М. Плевака як вченого стала більш помітною в роки незалежності України. У 1990-х роках друкуються статті в періодичних видання. Період життя, пов'язаний з роботою в Кам'янець-Подільському державному українському університеті, найбільш повно розкритий у працях Г. Костюка, О. Завальнюка, В. Прокопчука та Л. Філінюк, літературознавча та бібліографічна діяльність – у праці В. Бурана.

Для Миколи Плевака літературна критика була засобом, який допомагав підкреслити органічність української літератури у загальноєвропейській. А звернення до найвеличнішої постаті української літератури, «що покликала до національного відродження усі землі українські, розбудила усі серця живі» [1, с. 2], було зумовлене бажанням розвіяти міф про «геніального мужика», відійти від протиставлення культурника П. Куліша та мужика Т. Шевченка. Його розвідки, далекі від шаблону і трафарету, часто мали дискусійний характер.

Постать і творчість Т. Шевченка захоплювала й цікавила М. Плевака впродовж усього життя. Сьогодні нам вдалося залучити до аналізу праці М. Плевака, зокрема – «Шевченко і критика (еволюція поглядів на Шевченка)», монографія «Тарас Шевченко», «Статті, розвідки й біо-бібліографічні матеріали», «Шевченків “Щоденник”», «Хрестоматія нової української літератури».

Названі праці починають до нас повертатися з 90 років минулого століття. Для творчої манери Плевака-літературознавця було характерним критичне переосмислення стереотипних поглядів. Тому його розвідки часто нагадують творчу полеміку. С. Павличко наголошувала, що «академічне літературознавство 1920-х років утримувалося від категоричних заяв, шукало своєї методи, необхідної для створення синтезуючих досліджень» [3, с. 335]. Микола Плевако чітко окреслює свої завдання як історика літератури:

- 1) оцінювати матеріал з точки зору історичної перспективи;
- 2) глибоко розуміти зв'язок досліджуваних ідей із завданнями сучасності;
- 3) публікувати і досліджувати матеріали, які дадуть можливість зробити синтетичні оцінки.

У 1923-1926 роках здійснено видання двотомної «Хрестоматії нової української літератури». 1923 року вийшов том другий, а 1926 року – том перший. Другий том перевидавався п'ять разів, видання першого тому було одноразовим. Читацька адреса хрестоматії досить

широка, розрахована і на фахівців, і на вчителів соціального виховання та просвіти. За структурою обидва томи хрестоматії однакові, доповнені докладними біобібліографічними матеріалами. До хрестоматії М. Плевака включив практично всіх письменників дореволюційного часу і початку 20-х років – 75 імен.

Шевченкознавчий доробок М. Плевака вимагає сьогодні переходу від його першопрочитання до об'єктивної оцінки та активного входження в науковий обіг. Розділ «Т. Г. Шевченко» у хрестоматії М. Плевака є одним із найбільших і найдосконаліших. У ньому описано й охарактеризовано близько 450 шевченківських творів і більш ніж 750 назв літературознавчих, мемуарних публікацій про Т. Шевченка та його твори, описано десятки рецензій. Загальна структура бібліографічної частини згрупована у двох розділах. У першому розділі подані твори Шевченка, написані українською та російською мовами.

У другому розділі, який складається з 11 рубрик, відображена бібліографія праць про життя та творчу діяльність Т. Шевченка: 1. Література біографічного характеру. 2. Шевченко в працях з історії української літератури. 3. Історико-літературні статті й розвідки про Т. Шевченка. 4. Література про окремі українські твори Т. Шевченка. 5. Література про його твори російською. 6. Розвідки, статті й матеріали про формальне вивчення Т. Шевченка. Шевченкова поетика. Мова Т. Шевченка. 7. Література до історії «Кобзаря» й інших творів. 8. Література про світогляд та ідеологію Т. Шевченка. 9. Література про Т. Шевченка й Кирило-Мефодіївське братство. 10. Тарас Шевченко як маляр. 11. Бібліографія бібліографії. Найбільше матеріалу в першій рубриці. Сюди увійшли праці О. Кониського, В. Антоновича, Б. Грінченка, М. Драгоманова, С. Єфремова, М. Сумцова, М. Плевака та інших літературознавців.

У 1924 році, ще до виходу у світ першого тому хрестоматії, Микола Антонович опублікував повний текст статті «Шевченко й критика: еволюція поглядів Шевченка» в журналі «Червоний шлях». У ній він одним із перших поставив питання про створення повноцінної Шевченківської бібліографії, яка на той час була неповною, зробив огляд літературно-критичної Шевченкіани за весь період її існування – від 40 років XIX ст. до 20-х років XX ст., не обминувши жодної публікації. Всього у статті розглянуто або згадано 150 джерел. Посилання на конкретні публікації були для нього захистом від спроб упередженої критики звинуватити його у спотворенні фактів.

Важливим чинником нового етапу шевченкознавства 20-х років стає визначення особливостей розвитку поглядів на Т. Шевченка, чому

була присвячена, зокрема, багата на фактичний матеріал стаття М. Плевака «Шевченко і критика. Еволюція поглядів на Шевченка». Пильний інтерес дослідника до студіювання художньої творчості Шевченка, особлива увага до біографії поета, питань текстології, зосередженість на всебічному вивченні зв'язку Шевченкових ідей із суспільно-політичними рухами середини ХІХ ст., розуміння ролі Кобзаря у процесах ідеологічного впливу на суспільство в умовах акцентованої владою класової боротьби – все це було досліджено в статтях М. Плевака. Але, як стверджує автор, «погляди на Шевченка лишилися ті самі, не з'явилося майже ні єдиної статті, що установила б, що пробувала б установити нове якесь розуміння поета, його світогляду, його творчості» [6, с. 108]. М. Плевако у своїй статті «Шевченко і критика» стверджує: «Шевченко, як поет, це був сам народ, що йшов далі в своїй поетичній творчості. Шевченко був вибранцем народним у прямому значенні цього слова; народ наче обрав його співати замість себе» [6, с. 106]. Дослідник одним із перших поставив питання про створення повноцінної шевченківської бібліографії, яка на той час була неповною, зробив огляд літературно-критичної Шевченкіани за весь період її існування від 40-х років ХІХ ст. до 20-х років ХХ ст., не обминувши жодної публікації. Бібліографічні посилання в огляді «Шевченко і критика» М. Плевака розглядав як засіб документальності, достовірності. Посилання на конкретні публікації були для нього захистом від спроб упередженої критики звинуватити його у спотворенні фактів. Уся бібліографічна діяльність дослідника пов'язана і з редагуванням та виданням творів українських письменників. Її започаткувала праця над «Щоденником» Т. Шевченка, що видана окремою книжкою у 1924 році. Не порушуючи змісту окремих щоденникових записів, він об'єднав їх в окремі тематичні розділи, до деяких написав пояснення, зробив огляд літератури про «Щоденник».

Вивчення цієї спадщини дозволяє високо оцінити М. Плевака як бібліографа, одного з найактивніших популяризаторів української художньої літератури 20-х років, творця першого біобібліографічного словника українських письменників.

Виходячи з аналізу публіцистичних та літературознавчих праць дослідника, які відкривають важливу сторінку в історії українського шевченкознавства, употужнюючи його інтерпретаційні можливості, можна зробити висновок, що він виклав власну глибоку інтерпретацію творчості титана української духовності, поставив його найгостріший зв'язок із тогочасною духовною потребою.

Список використаних джерел

1. Буран В. Я. Літературознавець і бібліограф Микола Плевако (1890–1941) / В. Я. Буран // : біобібліогр. нарис / В. Я. Буран ; Нац. парламент. Б-ка України. – К., 1996. – 93 с.
2. Костюк Г. Доля вченого. Микола Антонович Плевако. Життя та діяльність / Григорій Костюк // Костюк Г. Літературно-мистецькі перехрестя (паралелі) / Українська вільна академія наук (США) ; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. – Вашингтон; Київ, 2002. – С. 35–70.
3. Павличко С. Моделі шевченкознавства в радянській і нерадянській науці // Світи Тараса Шевченка: Збірник статей до 175-річчя з дня народження поета. – Нью-Йорк, 1991. – С. 175–180.
4. Петров В. Провідні етапи розвитку сучасного шевченкознавства / Віктор Петров // Хроніка-200. – 2011. – Вип. 3 (85). – Ч. 1. – С. 62–87.
5. Плевако М. А. Шевченків щоденник. Його історія, зміст і значення / М. А. Плевако // Щоденник : (уривки) / Т. Г. Шевченко. – Х. ; К. : Книгоспілка. 1924. – С. III–XXXI.
6. Плевако М. Еволюція поглядів на Шевченка / Микола Плевако // Червоний шлях. – 1924. – № 4. – С. 105–112.
7. Плевако М. Статті, розвідки й біо-бібліографічні матеріали / М. Плевако. – Нью-Йорк, 1961. – 800 с.

References

1. Buran V. Ya. *Literaturoznavets i bibliograf Mykola Plevako (1890-1941)* [Literary critic and bibliographer Nikolai Plevako (1890-1941)]. Kiev, 1996, 93 p.
2. Kostiuik H. Dolia vchenoho. Mykola Antonovych Plevako. Zhyttia ta diialnist [Scientist's Fate. Nicholas A. Plevako. Life and Activities] In: *Kostiuk H. Literaturno-mystetski perekhrestia (paraleli)*. Washington ; Kiev, 2002. pp. 35–70 .
3. Pavlychko S. Modeli shevchenkoznnavstva v radianskii i neradianskii nautsi [Models Shevchenko in Soviet and non-Soviet science]. In: *Svity Tarasa Shevchenka: Zbirnyk statei do 175-richchia z dnia narodzhennia poeta*. New York, 1991, pp. 175–180 .
4. Petrov V. Providni etapy rozvytku suchasnoho shevchenkoznnavstva [Leading stages of development of modern Shevchenko]. In: *Khronika-200*. 2011. Vol. 3 (85). Part 1. pp. 62–87 .
5. Plevako M. A. Shevchenkiv shchodennyk. Yoho istoriia, zmist i znachennia [Shevchenko's diary. His history, meaning and significance]. In: *Shevchenko. Shchodennyk : (uryvky)*. Kharkov; Kiev, 1924, pp. 3–31.
6. Plevako M. Evoliutsiia pohliadiv na Shevchenka [Evolution of views of Shevchenko] In: *Chervonyi shliakh*, 1924, № 4, pp. 105–112.
7. Plevako M. *Statti, rozvidky i bio-bibliografichni materialy* [Articles, explorations and bio- bibliographic materials]. New York, 1961, 800 p.

Татьяна Роспопа. Тарас Шевченко в критической рецепции М. Плевако. В статье проанализированы публицистические и литературоведческие статьи Н. Плевако, посвященные творчеству Т. Шевченко, выделены основные

вопросы, которые входят в сферу его исследовательских интересов в этой области. Н. Плевако в течение 20 годов XX века рассматривал фигуру Тараса Шевченко как титана украинской литературы, не только сделал мощный вклад в литературу, но и стал светочем украинского духа. Представлены работы Н. Плевако заполняют пробелы в библиографирования материалов о жизни и творчестве Т. Шевченко.

Шевченковедческий дискурс того времени был представлен учеными, которые во многом отличаются общенаучным подходом и идеологической основой. Это такие ученые, как М. Сумцов, Д. Багалея, И. Айзеншток, В. Коряк, А. Машкин, Н. Плевако, М. Сулима, А. Синявский, В. Белецкий, И. Пильгук, И. Балака, С. Крыжановский, С. Шаховской и др. Осознание необходимости научно-теоретического определения шевченковедения как отдельного исследовательского направления стимулировало естественный интерес специалистов, прежде всего литературоведов и языковедов, к вопросам, связанным с определением объекта, предмета и задач изучения художественного наследия Шевченко, обоснование методологических основ и определение поисковой направленности конкретных исследований.

Шевченковедческий доработок Н. Плевако требует сегодня перехода от его первопрочитания к объективной оценке и активного вхождения в научную сферу.

Ключевые слова: шевченковедение, украинское литературоведение, библиография.

Tatiana Rospopa. Taras Shevchenko at the Critical Reception of M. Plevako. The article deals with the journalistic and literary articles in M. Plevako work, devoted to the works of Taras Shevchenko, highlights the main issues that were part of the scope of the author's research interests in this area.

M. Plevako over the 20 years of the XXth century has been denoting the figure of Taras Shevchenko as the titanium Ukrainian who not only made a contribution to the literature, but also became light of Ukrainian spirit. The presented works of M. Plevako were introduced not only to the scientific field but also fill gaps in arranging materials about the life and works of Taras Shevchenko.

Shevchenkovoznavchy discourse of that time is represented by the scholars, who are different in many ways by general scientific approach and ideological foundation. These are such scholars as M. Sumtsov, D. Bahaliy, I. Aizenshtok, V. Koriak, Mashkin A., M. Plevako, M. Sulima, A. Sinyavsky, Alexander Beletsky, I. Pilhuk, I. Balak, S. Kryzhanivsky, S. Shakhovskyy and others. Understanding of the need of scientific and theoretical outline of shevchenkovoznavstvo as a separate research direction raised interests of specialists, primarily literary critics and linguists to the issues, relating to the object, subject and study objectives of Shevchenko's artistic heritage, study methodological principles and defining research direction of specific searches.

M. Plevako's works about Shevchenko demand to pass from their reading for the first time to the objective assessment and active entry to the scientific field.

Keywords: Shevchenko studies, Ukrainian literature, bibliography.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2015 р.